

Alina Kuziorowa

ZE SŁOWNICTWA POLSKICH ZAIMKÓW GWAROWYCH
ZAIMKI PRZECZĄCE: *NIKT*, *NIC*, *ŻADEN*
I ICH GWAROWE ODPOWIEDNIKI

Tworzenie tej kategorii znaczeniowej polega w polszczyźnie w zasadzie na trwałym połączeniu negacji *ni-* z odpowiednim zaimkiem pytajnym. W zasadzie, ponieważ w miejsce oczekiwanego *nija-ki* mamy w polszczyźnie literackiej i części gwar wyraz *żaden*, występujący już przed XVI w. obok swej pierwotnej postaci, o czym niżej. Podkreślenia wymaga fakt, że omawiana grupa zaimków odznacza się budową szczególnie jednolitą, ponieważ prefiksacja jest niemal jedynym zabiegiem tworzącym tę kategorię semantyczną. Zastrzeżenie "niemal" jest tu konieczne ze względu na sufiks *-k*, składną wyjątkowy w tej grupie zaimkowej; staropolszczyzna zaś i sporadycznie gwary mają sufiks *-j*, (gw. *nicój*, stpol. *niktaj*).

Różnice między językiem literackim współczesnym a gwarami dają się sprowadzić do trzech zasadniczych spraw: 1) różnic co do wyrazu stanowiącego podstawę słowotwórczą zaimka zaprzeczonego; 2) różnic w postaci zaimka podstawowego, tworzącego w połączeniu z poprzedzającą go negacją zaimek zaprzeczony (np. zachowanie *-o* w *nikto* i wtórne jego powstanie w *nie*); 3) różnego stopnia trwałości połączenia negacji *ni-* z podstawą słowotwórczą. Pomijam tu sprawę postaci fonetycznej omawianych zaimków, a budową słowotwórczą zaimków podstawowych zajmuję się w wypadkach, kiedy zaimek zaprzeczony przestaje pod względem formy stanowić sumę elementów: przeczenie + zaimek pytajny (np. *nicój* wobec bezwyjątkowego występowania *ao*).

Stan staropolski:

Staropolskie *nikt* występowało obok słabiej zaświadczonego

niktej, sporadycznie *nikty* i *niktyż*¹. Staropolskie *nie* (*nias*, *nicsa*) było powszechne, forma *nie(s)so* z zachowaną samogłoską wygięsową pojawiła się tylko raz w *Biblii Zofii* (BZ, II Par 9, 2)², także *-j* w dopełniaczu *nicszej* notowane jest wyjątkowo (BZ Deut II 9), ponadto w tymże znaczeniu przytacza *Słownik staropolski* *nics* (*nicsse*, *nicsse*), *nicszej* (*nicszej*, *nicszej*) i *nicsż*³.

Staropolskie 'żaden'. W znaczeniu tym występuje *nijeden*, znaczące także 'nikt'; *niktóry* - mające też znaczenie 'nikt', przede wszystkim jednak *niżadny*, *niżądny*, wreszcie *ładny*. Co do etymologii tego wyrazu zdania są podzielone; krańcowo różne stanowiska zajmują Aleksander Brückner i Václav Machek⁴. Pierwszy wywodzi pochodzenie wyrazu *niżaden* i późniejszego *żaden* od *ni-że-jeden*, z późniejszą dekompozycją na *ni-żaden*, drugi od wyrazu *žadati* 'żądać, pragnąć'. Sądzę, że wobec faktów, iż 1) *nijeden* 'nullus' w polszczyźnie jest zaświadczone; 2) *-je-* jest częstym elementem występującym w słowotwórstwie zaimków - teoria Brücknera wydaje się bardziej do przyjęcia niż rozumowanie V. Machka oparte na znaczeniowych spekulacjach.

Staropolskie *niżadny*, *niżądny*, *ładny* występuje głównie w znaczeniu 'nullus', rzadziej 'nemo'; tak więc obecnie śląskie *żaden* 'nikt' ma swe początki już w staropolszczyźnie. Podaję parę przykładów na te formacje w obu znaczeniach:

1) 'żaden': *Nyszadni eluga Cristow nye bil przes przeczywyenstwa XV med. R. XXII 248; Przikasz synom israelskim, aox przywyodł przed czp krawp czirwonp [...], na nyese to nye bilobi nyszadnye pokalanye (in qua nulla sit macula) BZ Num 19, 2; Stoyq thutha yako czysty czlowyek, ktorysem w nyszadney rzeczy nygdy (OrtMac 137: nygdy w szadney) nye przewycaazon OrtBrRp 100, 3; Nasz oczycem star gest a nyszadni (nullus) mpa nye cstal w zemy BZ Gen 19, 31; Wstawyamy, aby [...] szadny ziemyanyn nasz sz nyszadnym czudzosszemoem na zaklad nye gy-gral Dział 37;*

2) 'nikt': *Ty od thwoqey mylosozy nyszadnego nye odpadzasz Naw 134; Tamn nyszadny nyest wprqczon wradem Rozm 25; Wsmitki myasta ge-*

¹ *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, t. 5, Wrocław 1965, s. 269-270.

² Skrótły źródeł staropolskich podaję za *Słownikiem staropolskim*.

³ *Słownik staropolski*, t. 5, s. 145-146.

⁴ A. B r ü c k n e r, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1927; V. M a c h e k, *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha 1968.

go w on czas dobiliemy, zabiwazi wasitki bidliczele gich [...] nye o-stavilissmi w nich nisłodnego ziwego BZ Deut 2, 34.

Fakt powstania już na staropolskim gruncie wyrazu *śadny*, obecnie upowszechnionego w postaci *śaden*, zachwiał dotychczasową paralelność w tworzeniu zaimków zaprzeczonych, poza tym całkowitą. Znamienne, że ta paralelność wraca później w niektórych gwarach.

Oczekiwać by można w języku staropolskim wyrazu *nikaki, a to z dwóch względów: po pierwsze, istnieje w obecnych gwarach (głównie małopolskich) wyraz *nijaki*, przy czym wiadomo, że *jaki* w funkcji zaimka pytajnego zastąpiło wcześniejsze *kaki*, po drugie zaś, pośrednim dowodem, że wyraz *nikaki* istniał w staropolszczyźnie, są przysłowki zaimkowe: *nikakie, nikakiej, nikakieś, nikako*.

Wyrazu *niczyj* nie omawiam; nie uległ on zmianom od najdawniejszych czasów do dziś.

Dzisiejszy stan gwarowy przedstawia się następująco:

Nikt zostało szczegółowo przedstawione w *Małym atlasie gwar polskich* (t. 8, mapa 391), opieram się więc w dalszym ciągu na tej publikacji bez podawania materiału. Gwarowe *nikt* (ze zmianami natury fonetycznej w obrębie grupy spółgłoskowej) jest powszechne, *nikto* jest postacią małopolską notowaną ponadto na Śląsku oraz w Suwalskiem. Późniejsze materiały *Słownika gwar polskich* pozwalają na uściślenie danych co do występowania postaci *nikto* na kresach północnych, zanotowano ją mianowicie także w powiatach bialsko-podlaskim i łomżyńskim (Budy biał.-podl., Przytuły Nowe Łomż. LL VI 4-6, s. 82)⁵.

Dopełniacz *nikóg* zanotowano w *Małym atlasie gwar polskich* w trzech punktach w okolicy Łodzi, w jednym na wschód od Częstochowy; *nikogój* w północnej Małopolsce, na Mazowszu i Warmii. Późniejsze badania wykazały wystąpienie formy dopełniacza *nikogok* we wsi polskiej na terenie Rumunii (Ruda - JP XLVI 127),

Inne wyrazy o znaczeniu 'nikt' to *śaden* występujące na Śląsku i *niktóry* jednorazowo zanotowane w Sromowcach Wyżnich (n-tar).

Nie występuje na całym prawie obszarze językowym; na Kaszubach i terenie śląskim pojawia się ponadto forma *niek*; na Ka-

⁵ Skróty źródeł dialektologicznych i powiatów podaje za *Słownikiem gwar polskich*, red. M. Karaś, Wrocław 1964-.

szubach i w Małopolsce, głównie wschodniej, występuje *nioo* (*ni-odj*), które już - jak wspomniano - w staropolszczyźnie było rzadkością. Na temat współczesnego gwarowego *nioo* Jan Rozwadowski wypowiada się następująco: "Nio st. niða||oo, st. niðso spotyka się już około 1400, tak, że dzisiejsze dial. *nioo* jest zapewne wtórne"⁶. Kartoteka *Słownika gwar polskich* przytacza przykłady na *nioo* z okolic Żywca oraz z Lubelskiego, Tarnowskiego i Rzeszowskiego: *nicdŃj* Strzeszkowice lub.; *Cłekawł waytko mierznia a nioo nie ciessy* okolice Żywca Zar Pogodki 72; *Niek ta bedzie i tak, jŃ ta do ni pŃo nioo nie pŃde* Żalasowa tarn. ME I 246-247; *Nie puŃcilibŃ go za nioo* JodŃówka tarn. Bernard Sychta⁷ przytacza *nioo* także z Kaszub.

Sądę, że wyjaśnienie wtórnego *nioo* łączy się z kwestią stopnia trwałości związku negacji *ni-* z następującym po niej zaimkiem, o czym niżej. Dopełniacz *niasegdŃj*, pod którego wpływem powstało nie rozpowszechnione *nicdŃj*, pokrywa się co do terenu swego występowania z geografią dopełniacza *nikogdŃj*, której to formie została poświęcona mapa w *NatŃym atlasie gwar polskich*, więc nie zachodzi potrzeba zbędnego przytaczania materiału.

Stwierdzić należy jedynie, że zjawisko to występuje na zwanym obszarze centralnym północnomałopolsko-mazowieckim. Końcówce tej poświęcili m. in. uwagę: Aleksander Brückner, Franciszek Sławski, Władysław Cyran, wreszcie Józef Bał⁸. Zdania trzech pierwszych się uzupełniają. Brückner widzi w tym *-j* partykułę "całkiem jak *-ze*", przy czym przypomnieć należy, że *ze-* występuje często jako element zaimków; Sławski pisze: "Końcowe *-j* jest zapewne partykułą zaimkową *-jŃ*", na jego zdanie powołuje się W. Cyran, widzący w tym *-j* partykułę właściwą przysłówkom zaimkowym, zakładając też istnienie innego *-j*, pochodzącego z komparatywu. J. Bał przypomina występowanie w staropolszczyźnie form *nicejŃ*, *niktejŃ*, określając je jako północne. Przytacza też

⁶ T. Benni, J. Łoś, K. Nitsch, J. Rozwadowski, H. Ułaszyn, *Gramatyka języka polskiego*, Kraków 1923, s. 195.

⁷ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej*, t. 3, Wrocław 1969, s. 256.

⁸ A. Brückner, op. cit.; F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 1951-; W. Cyran, *Przysłówki polskie*, Łódź 1967; J. Bał, *Formacje przysłówkowe z sufiksalnŃm j i k typu wczoraj, dzisiaj, dzisiok, tamok w historii i dialektach języka polskiego*, Wrocław 1974.

dopełniacz *niozegoj* z Biblii Zofii. Powstanie form *niczego*, *nikogoj* tłumaczy w sposób następujący: "Formy *niczego-j*, *nikogoj-j* powstały zapewne na wzór proporcji: *nioe* : *nioej* = *niozego* : X (= *niczegoj*). Zasięg form genetycznych *niozegoj*, *nikogoj* świadczy pośrednio o zasięgu staropolskich form zaimkowych: *nioej*, *niktaj*"⁹. Hipoteza bardzo ciekawa, zastrzeżenie może jednak budzić fakt braku zaświadczeń na *niczegoj*, *nikogoj* między XVI a XIX w. Obecne jego występowanie na dużym obszarze centralnym wygląda w tym świetle raczej na zjawisko nowe.

Żaden - dzisiejsze gwary poza literackim *żaden* mają jeszcze w omawianym znaczeniu: *nijaki*, *niktóry*, *niżaden*, przy czym *nijaki* ma rozprzestrzenienie największe.

Przykłady: *Lnu nie beje nijakiego* Orawka n-tar. ZNUJ LXIX 81; *χ^hovaż nie χ^hovałi nijakego^ho, nijakij^h kr^howy, nijakego^ho nie, tylko de-pška χ^hovałi* Bukowina n-tar. ZNUJ CXIV 260; *Nima nijakej^h yotpo-śeści* Trybsz n-tar. NT 51; *Ni mam nijake^h v^huze v r^hakax* Świniar-sko n-sąd. PPodogr 219; *χ^hu nās tu nie było nigdy nijakigo* pana Śle-mień żyw. Ramśl 44; *Jesce nijakie ludzie nie ido* Mszana D. lim; *Bez nijake^h "obrony* Krzyszkowice myślen. MPKJ II 376; *Nimom nija-kix^h piheny* Jodłowa jas.; *Nijakiego dostępnia* Klimkówka sanoc. MPKJ VII 155; *Rzekła, że nie wie o nijakim zwierzu* okolice Łańcu-ta ME VI 403; *Niiaki sławy ni mo* Hyżne rzesz; *Bez nijake^h "obrony* Świdówka boch. MPKJ II 76; *Nijaki 'żaden'* Bronowice krak. MPKJ II 451; *χ^hona pšeče ni mo nijaki kroyy na modeł^hnu* Waganowice miech., *Iaki ty maki nabrad?* - *Nijaki, nie ośa ius maki, samam se nabraya* Sa-mocice dabr.-tar.; *Nimom z vnukuy nijaki posyudzi* Poręby Majdańskie kolb.; *Na Kawkake nijaki ptašyny: ni mazy, ni skawronka, ni wrubla, ni buoiana* Suchowola zam; *Nijaki muzyki ni ma, ale tam dajo na po-cestwiek* Świątniki sand.; dalsze relacje tego samego rodzaju po-chodzą z dawnych powiatów: opat., bus., kiel., iż., lub. (JP XLV 36), sier. (PPol XI 66), łącz. (LL VI 1-2 s. 90), łow. (PF XIV 375), garw., biał.-podl., siem., biel.-podl., ostroł., mław., ostródz. (Malinowo ostródz. AWM IV 137-138). Jak widać z przytoczonego materiału (tam, gdzie nie podano źródła, dane u-zyskano z materiałów nie drukowanych *Słownika gwar polskich*), *nijaki* jest wyrazem przede wszystkim małopolskim, występuje też na Mazowszu, relacja z Ostródzkiego jest wyjątkowa. Z dawniej-

⁹ J. B a l, op. cit., s. 18.

szych źródeł u Karłowicza dwa zapisy z Wielkopolski z Pozn I i II Kolberga wystąpiły tylko w oracji weselnej, nie są więc odbiciem żywej mowy: *Boś to nie trzeba gniewu; ani nijakij złości, ani żadny zawziętości, tylko boskij miłości* (okolice Krotoszyna) Pozn II 241; *Nie proszę was o nijakie dary, nie proszę was o nijakie majątki* (okolice Poznania) Pozn I 182; ponadto podaje Karłowicz *nijaki* jako relację ustną z Litwy. Na Kaszubach *nijaki* jest notowane również: *Gbur ni moł nijakew^uu dobatk^u* LPW I 596; toż Ram 128. Sytuację na Kaszubach komplikuje pomieszanie *ne-* i *ni-*; to zagadnienie porusza Janina Okoniowa¹⁰.

Niktóry (en) ma zaświadczenia bardzo nieliczne: *Nie sełek ku niwtorym, bo nie wiadziolak, co i jako, anik nie beł zmówiony, ani nie* Bukowina n-tar. PorJ 1948, I s. 25; *Ni^uxt^urym ne boże* Posada Górna sanoc. MPKJ VII 155; *xytry c^uo^uo^uek to ni moze być bogaty, bo Pon Buk ne dopomogo z niktury strony* Uchacze garw.; *F^uxt^uori desce j^uora sroby^uona? - v ni^uxt^uori* Adamowo mław. Ponadto wyraz notowano w powiatach: limanowskim, myślenickim, nowosądeckim (PPodegr 219), włoszczowskim oraz ostrołęckim. Słownik Karłowicza zawiera ponadto relacje z powiatów dębickiego (RWF VIII 230) i nizańskiego (RWF XX 431). Z powyższego widać, że wyraz *niktóry* występuje na części obszaru zajmowanego przez *nijaki*, także w Małopolsce i na Mazowszu, tylko nielicznie.

Niżaden 'żaden, nikt': wyrazowi temu, obecnie niemal wyłącznie właściwemu Kaszubom, poświęca *Atlas językowy Kaszubszczyzny* mapę 350 (t. 7) o wyczerpujący komentarz; nie przytaczam więc materiału, odwołując się jedynie do tej mapy. Poza Kaszubami wyraz zanotowano jedynie na północno-wschodnich kresach, przy czym uderzający jest fakt, że są to głównie relacje stare, uwzględnione przez Karłowicza: *nizaden, nizadsien* 'nikt' okolice Jezewa wys.-maz. (PF IV 847); *nizaden* 'nikt' Podlasie PF IV 223; *nizaden, nizadzien* Litwa K III 330. Późniejsze badania już na tym terenie istnienia omawianego wyrazu nie stwierdziły - poza jednym przykładem z Wierzchjedliny (sokól.), jest nadal żywy tylko na Kaszubach. Eksploratorzy *Atlasu językowego Kaszubszczyzny* notowali formę z prefiksem na Kaszubach północnych i części Kaszub środkowych oraz całkiem sporadycznie na Kaszubach południowych, wszędzie obok postaci bez prefiksu. Spoza Kaszub pochodzi tylko jeden zapis z punktu 171 (tj. Rosochatki tuch.); *nežad^u* w kontekście "nežad^uan tu p^uš^ušet" AJK VII s. 223.

¹⁰ J. Okoniowa, *Stosunki iloczynowe w przedrostkach i prepoczycjach w języku polskim*, Wrocław 1973.

Dodać tu jeszcze tylko warto zapis słowiański: *Niŕgdan Œlōdek* t $\dot{a}$ *niga nē pŕi* LPW I 598.

Postać prefiksu przedstawia się jako *ni-* i *ne-*. *Atlas językowy Kaszubszczyzny* nie zajmuje w sprawie etymologii stanowiska, powołując się na Janusza Siatkowskiego, który "opowiada się za pierwotną postacią z nosówką".

Podsumowując główne różnice między dzisiejszymi gwarami a językiem literackim z jednej strony, dzisiejszym stanem języka a staropolszczyzną z drugiej co do wyrazowego zasobu w dziedzinie zaimków zaprzeczonych, pokrótce stwierdzić należy: 1) archaiczność wspólnego staropolszczyźnie i dzisiejszym dialektom kaszubskim wyrazu *niŕaden*; 2) zaistnienie w języku literackim i gwarach zachodniopolskich nowego *ŕaden*, zachwiewającego paralelność budowy zaimków zaprzeczonych: *ni* + zaimek podstawowy; 3) zachowanie paralelności w gwarach głównie małopolskich poprzez zwarte występowanie w nich wyrazu *nijaki*, która to właściwość małopolska jak i nieskrócona forma *nikto* nie znajdują odbicia w języku literackim. Tak więc w dziedzinie zaimków zaprzeczonych język literacki różni się przede wszystkim od stanu małopolskiego.

Sprawa *ni-* i *nie-* prefiksального, służącego do tworzenia kategorii zaimków zaprzeczonych i nieokreślonych nie została dotąd w opracowaniach naukowych przedstawiona dostatecznie jasno. W. Cyran w swej książce poświęconej budowie słowotwórczej przysłówków polskich pisze: "Prefiks *nie-* (≠ psł. *ně*) łączy się tylko z przysłówkami pierwotnymi utworzonymi od zaimka *kę* i tworzy z nimi jednolite pod względem słowotwórczym wyrazy [...] Prefiks *nie-* nadaje tym przysłówkom znaczenie nieokreśloności"¹¹. "Prefiks *ni-* (≠ psł. *ni-*) łączył się tylko z przysłówkami pierwotnymi utworzonymi od zaimka *kę* i nadawał im znaczenie zaprzeczone"¹².

Jest to stwierdzenie słuszne, lecz nieprecyzyjne: *nie-* i *ni-* mają funkcję ograniczoną do wymienionych przez W. Cyrana zaimków przysłówkowych, które omawia on jako przysłówki, ale należy stwierdzić, że także w zaimkach odmieniających się stanowią one (lub stanowiły) główne elementy używane przy tworzeniu znaczeniowej kategorii zaprzeczoności lub nieokreśloności. Tej niejas-

¹¹ W. Cyran, *op. cit.*, s. 39.

¹² Tamże, s. 42.

ności zresztą trudno byłoby uniknąć przy przyjęciu klasyfikacji wyrazów takiej, jaką konsekwentnie stosuje W. Cyran, tzn. przy uznaniu wyrazów typu: *gdzie, nigdzie* za przysłówki, czyli przy zastosowaniu jako kryterium podziału odmienności czy nieodmienności wyrazu.

Wyrazistość znaczeniowa zaimkowego *nie-* i *ni-* jest w obecnych gwarach zatarta w wyniku pomieszania tych dwóch prefiksów. Wykazuje to J. Okoniowa¹³ bardzo dokładnie, przytaczając obszerną dokumentację tego zjawiska z całego niemal obszaru Polski, przy czym szczególne zagęszczenie tego pomieszania jest - jak to wynika z przytoczonych przez nią danych - charakterystyczne dla Śląska i zachodniej Małopolski. Liczne przykłady na to przytacza z terytorium Kaszub także *Atlas językowy Kassubosasyany* i Friedrich Lorentz. Nasuwa się zasadnicze pytanie: jaka jest chronologia tego zjawiska, innymi słowy, od kiedy *nie-* i *ni-* jako zaimkowe elementy utraciły wyrazistość znaczeniową i przestały się od siebie różnić na tyle, żeby nie móc już tworzyć różnych znaczeniowo grup typu *nijaki* 'żaden' || *niejaki* 'jakiś' itp. Co do chronologii zatraty tej wyrazistości znaczeniowej, J. Okoniowa wypowiada się jasno: "Zjawisko mieszania zaprzeczeń *nie* i *ni* nie jest znane zupełnie w staropolszczyźnie. Zrodziło się już zatem na gruncie wewnętrznego rozwoju gwarowego"¹⁴. Bliższe przyjrzenie się zabytkom staropolskim każe to stwierdzenie uznać za niesłuszne. Przytaczam poniżej przykłady zaczerpnięte z piątego tomu *Słownika staropolskiego*, świadczące o dawności tego procesu.

Rozwyeczy oczy moje, bych nyегда (Fl: *nigda*) *nye usnł* (*ne unquam obdormiam*) *we samyerczy* Puł 12, 4; *Przemieniono yest ymye oycowskye w synowo, bo Ivdasz nyegdy byl synem a nygdy* (*pro nyegdy?*) *nye byl* (*quandoque fuit dei filius, quandoque non*) Rozm 276. Artykuł *niejeden* - poza głównym znaczeniem 'więcej niż jeden' - zawiera dziewięć przykładów na znaczenie 'ani jeden, żaden, nullus'. Artykuł *nijeden*, liczący ponad cztery szpalty, zawiera przykłady na znaczenie: 1) 'nullus'; 2) 'nemo', czyli nie różniące się od przykładów na *niejeden*, które przytaczam niżej:

Nye zabygyay nyegednego (Dek II 3: *nyyednego*) Dek I 1; *Paklibi* [...] *wdowa nyeyednego vyana* [...] *nye myalabi, tegdi w domu* [...]

¹³ J. Okoniowa, op. cit.

¹⁴ Tamże, s. 109.

manza [...] *nyasmkala bandzye* Sul 105; *Dzyatky* [...] *nyeyednsy czqn-szczy* (nullam portionem) *gymyenyja*, [...] *nyecz* (nie będą) jw. 110; *Kyedy* [...] *czakaly czuda bozego aze do trzecznyego dnia tamo bqdacz nys uzrazely nyeyednego dzyw* (leg. dziwu) Rozm 30; *Ten w Chyerv-bym grozny, w Szeropijn mylowanym gorqasy y ve waschah mozaah przy-rodzonych a nyeyednym rozumem ogarmiony* jw. 45; *Domu nyeyednego, gospody ny myely any yey nalyezly* (domum vel hospitium nusquam invenerunt) jw. 82; *O przeklaty Iudaschw, ova mystrz twoy a vyelyka laska vmyl tobye nogy, nyeyednemu nyepodał swą rąką chlyeba, yedno tobye* jw. 554; *To yest rzeczono s rozuma svyqtego Kiozyeya evanyelysty, bo tsgo v nyeyednych kyzagach proroczskych nys naydae* jw. 764; *Kmyecz vozekqnoz przes wymi swego pana nyegenego prawa* (nullum ius) *nys posoczygnye, yamo zemskye* Sul 20.

W znaczeniu 'pewien, jakiś' występuje wyraz *niektóry*. Artykuł *niektóry* zawiera przykłady na dwa znaczenia: 1) 'żaden - nullus'; 2) 'pewien, jakiś - aliquis'. Poniżej przytaczam przykłady z obu grup: *Pan* [...] *kmyecza* [...] *ma wroczyos, a to tako, acaby kmyecz kv panu, od ktorego sziesz, nys myał nyktorey wini pyrwey wypysaney* (et hoc, ubi nulla culpa praecedente domini) Sul 61; *Nyyenq wynq panyšką przechodzącą* Dział 62; *Nqmyenył ym ćw : jednago Barabasha* [...] *a postavyl im Iesuorista* [...] *y nys chozyal ym nyktorego ymchego nqmyenyos* Rozm 808; *Quidam, id est aliquis, nykthory ca 1500* Erz 52; *Yeslyby szie przigodszlo, yszby nykthory (oh) s thowarzi-sow* [...] *był nyemoozen* [...] *thedj* [...] *mystrzowye mayq dacz dosthathek onemu nyemooznemu* 1491 RKJL VII 57; *Proseyl nykthory riczrcze-ye* (leg. rycerz) *swantheho Bernaharta, aby gumu nauka dall o raandzenyu szeladzy* XV p. post R I s. XXXVII; *Vix aliquis sanctorum gedwa nikthori svpthich* ca 1450 R XXV 223; *Yeslyby szie przidalo, yszby nykthory thowarzi-sz szie pothim choiał pythacz* 1491 RKJL VII 58.

Przytoczone przykłady wydają się wystarczającym świadectwem mieszania się *nie-* i *ni-* już na gruncie staropolskim, które to zjawisko miało niewątpliwie wpływ na ostateczne ukształtowanie się nowego systemu oznaczania zaimkowej nieokreśloności.

Niecałkowite zrośnięcie negacji *ni-* z następującym po niej zaimkiem jest cechą różniącą niektóre dzisiejsze gwary i język staropolski ze współczesnym językiem literackim, gdzie związek negacji z zaimkiem ma charakter stały.

Sprawę luźnego związku negacji z podstawą słowotwórczą,

głównie w dawnej polszczyźnie, poruszali Stanisław Urbańczyk, Jan Otrębski¹⁵.

Zagadnieniu występowania w gwarach form typu *ni z kim, ni o czym* poświęciłam referat wygłoszony na sesji: *Słownictwo gwarowe a kultura*. Dochodzę w nim do wniosku, że pokrywają się obszary występowania *nikto* i nowego *nico* (Małopolska w jej historycznych granicach i północne obszary peryferyczne) z geografiami form *ni z kim, ni o czym*¹⁶.

Polska Akademia Nauk
Kraków

Anna Kuziorowa

ON THE WORD-FORMATION OF POLISH DIALECTAL PRONOUNS
THE NEGATIVE PRONOUNS: *NIKT, NIC, ŻADEN* AND THEIR DIALECTAL EQUIVALENTS

The paper deals with the structure of negative pronouns. It asserts a structural uniformity of this semantic category of pronouns which are formed by adding a prefix *ni-* to a respective interrogative pronoun. The uniformity is broken by the word *żaden* and it is preserved only in certain Little-Polish dialects where there exists the word *nijaki*. In the author's view there is an agreement between the Western Polish dialects and the literary language with regard to the structure of negative pronouns. Contrary to the generally accepted opinion the confusion of *nie-* and *ni-* and the consequent loss of semantic clarity of these formants can already be traced in Old Polish.

¹⁵ S. Urbańczyk, *Z dziejów przedrostka nie*, "Slavia Occidentalis" XXVII, 1947, s. 285-288; J. Otrębski, *Z dziejów wyrazów polskich: Odniepadnienie*, "Język Polski" XLVII, 1967, s. 331-334.

¹⁶ A. Kuziorowa, *Ze słowotwórstwa polskich zaimków gwarowych*, [w:] *Słownictwo gwarowe a kultura*, Wrocław 1973, s. 101-104.